

YAHUDİ MİSTİSİZMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİMİ

Kürşat DEMİRCİ*

Özet

Yahudi mistisizmi M.Ö. 400'lerde başlayarak günümüze kadar gelen bir Yahudilik yorumudur. Geleneksel Yahudilik'ten farklı birtakım özellikleri vardır. En temel kavramları Sefirot doktrinini, mesihin gelişinin çabuklaştırılması ve tanrı ile mistik birleşme tecrübeleridir. Genel olarak Kabalacılık diye bilinir.

Gelişim süreci beş ayrı döneme ayrılır. En erken dönem M.Ö.400 civarında başlar, M.S.200'lere kadar devam eder. Baskın bir İran ve Gnostisizm etkisi taşır. İkinci dönem Merkabah mistisizmi diye bilinen süreçtir. Yeni Platonculuğun ve İslam tasavvufunun etkisi vardır, M.S.binlere kadar devam eder. Üçüncü dönem Teosofik dönem diye bilinir ve yaklaşık 16.yüzyıla kadar sürer. Dördüncü dönem Safed kabalacılığı adını taşır. Son dönem 18.yüzyılda başlayan ve mistisizmin zirvesine vardığı Hasidik geleneği tarafından temsil edilir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Mistisizm, Gelişim

JEWISH MYSTICISM BASIC NOTIONS AND DEVELOPMENT**Abstract**

Jewish mysticism is a mystical understanding of mainstream Judaism beginning from the fourth century B.C. It has different notions from the traditional judaism. One of the most important aspects of the mystical judaism is the Sephirot fiction which means process of creation. Second one deals with coming of Messiah, and other mystical union with God. It is known as Kabbalah.

Historical development of this movement can be divided into five periods. First period, first century is developed under Persian influence and early Gnostisizm. Second, begins third century A.D. and arrives in around 11th. century. We call this period Merkabah mysticism. Third is Theosophistic Kabbalah, from 11th. century to 16th. century. Fourth one is Lurianic Kabbalah until 18th. century and last one Hasidic mysticism.

Key words: Judaism, Mysticism, Development

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, xyzmc2@yahoo.com

Giriş

1.Diasporadan (M.Ö.586) sonra M.Ö. 400'ler civarında ortaya çıkmaya başlayan, bugünkü ve olgun haline 18. yüzyılda ulaşan Yahudi mistisizmi, kendine has dinamikleri olsa da mistik bir hareketin bütün özelliklerini taşır. Diğer dinlerdeki benzer örnekleriyle kıyaslandığında en yakın paralelliklerin İslam tasavvufunda bulunduğu görülecektir. Bunun en büyük nedeni iki kültür arasındaki yakın ilişkilerdir.

Gelişimi uzun yüzyıllara yayıldığı için başından sonuna kadar tek biçimli bir Yahudi mistisizminin olduğunu söylemek zordur. Bu farklılıklarda coğrafi faktörler ve siyasal konjunktürler önemli rol oynamıştır. Bugün daha çok Kabalacılık olarak bilinen bu hareket özellikle Doğu Avrupa kökenli Hasidik Yahudilik'te varlığını sürdürmektedir. En popüler dönemi 16. Yüzyıldan itibaren Safed Kabalacılığı adıyla bilinen hareketle ortaya çıkar. Bu dönemdeki yaygınlığının 15. Yüzyıl İspanya sürgünüyle ilişkisi olduğunu biliyoruz.

Doğası gereği bütün mistik-batini hareketlerin siyasal ve doktrinsel açıdan benzerlikleri vardır. Fakat Yahudilik örneğinde ortaya çıkan temel birkaç özelliği vurgulamak gerekmektedir. Bunların başında mekanik bir kozmos-tanrı ilişkisi, mesihin gelmesine yönelik vurgu ve halakik (şariat, mitzvot) kuralların kozmik ve spirütüel bir hüviyete büründürülmesi gelir. Bu özelliklerden ilki olan mekanik bir tanrı-kozmos bütünlüğü ve algısı, teosofik kabala denilen üçüncü dönem mistisizminde ortaya çıkar. İleride bu noktaya gelinecek olsa bile burada birkaç şey söylemek doğru olacaktır. Bu sisteme göre tanrı ve kozmos fiziksel ve metafiziksel bağlamda canlı bir ilişki içindedir. Tanrı sadece kendisine yapılması gereken ritüellerin yapılacağı, insandan uzakta 'kral' bir otorite değildir. Doğa, niyet, ibadet, ahlak gibi pek çok aracı ritüel kozmosun bütünü ve tanrıyı etkileyebilecek fiziksel bir güce sahiptir. Her ritüelin kozmosta ve bizzat tanrıda denk düştüğü anahtar karşılıkları vardır. Yerli yerince icra edildiğinde bu noktaların harekete geçirilmemesi mümkün değildir. Adeta tanrı bile istenilen

şeyleri yerne getirilebilecek bir pozisyona sokulur. Artık insan tanrı karşısında daha aktiftir. Golem gibi folklorik motiflerin bu döneme rastlaması tesadüf değildir. Sihirli kelimeyi bilen her Yahudi topraktan yapılan cansız heykel Golem'i canlandırabilir ve istediği her şeyi yaptırabilir. Bu mekanik sistem ya da 'tanrının aşağı çekilmesi' ha şafa ha elohim tabiriyle bilinir. ¹

Yahudi mistisizminin özelliklerinden ikincisi, mesihin, kozmik ve mitolojik yorumuyla, dünyaya gelişinin çabuklaştırılmasına yönelik yöntemlerdir. Geleneksel Yahudilik'te mesih, kıyamet sahnesinin ana figürlerinden biri olmakla birlikte kozmik bir kahraman hüviyetine bürünmemiştir. Hatta Maimonides gibi üstadlar mesihlik konusunun ön plana çıkarılmasına şiddetle karşı durmuşlardır. Kabalistik geleneğe ise mesih, tanrının suduru olan Sefirot (tekil hali Sefira) ile iç içe geçmiş kozmik bir kahramandır. Mesihin gelişi Sefirot'un onarılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Mesih mutlak tanrıyı 'düşmüş tanrıyla' (sefirot, on alem) birleştirecek aktif taraftır. Onun dünyaya gelişi hioros gamos (kutsal evlilik) sahnesinin tamamlanması anlamına gelir.

Öte yandan mesihin gelişinde insan, artık rabbinik geleneğin öngördüğü gibi pasif bir ajan değil, aktif bir otoritedir. Dualarımız, arzularımız, ritüellerimiz, adab ve usul, bizi tanrıya yaklaştıran ne varsa mesihin gelişini çabuklaştırmada kullanabiliriz. İnsan ve tanrı arasındaki mekanik ilişki meshin gelişini kolaylaştırır. Bu bağlamda daha sonra değinilecek olan mistiklere has devekut, kavana, hitbededut gibi özel ritüeller önem kazanır.

Yahudi mistisizminin üçüncü temel karakteri halakik kuralların kozmikleştirilmesidir. Her halakik hüküm zahiri yanıyla ödev ve ibadetken, batini yanıyla fiziksel bir etki alanına sahiptir. Halaka'nın batini perspektiften yorumlanması esas alınır, uyulması gereken

¹ .Byron I.Sherwin,*Kabbalah.An Introduction to Jewish Mysticism*,london,2006,21

kurallar sefirot'un ortaya çıkmasına sebep olan 'kırılışları' ve 'dağılan' nurları yeniden toplar. Böylece halakik yasalar, tanrının 'kendi kendisinden uzaklaşması' anlamına gelen yaratılış sürecini veya sefirot dizgesini onaran fiziksel bir etkiye sahip olur. Artık haftalık Şabat kutlaması sadece bir ritüel değildir. O aynı zamanda Şekina'nın (tanrının yeryüzündeki ilahi izdüşümü, tecellisi) İsraililerin üzerine çekilmesine katkıda bulunan bir süreç, dağılan nur tanelerini toplayan bir yardımcı, mesihin gelişini kolaylaştıran bir yöntem olur. Sinegoga atılan her adım dağılan sefirotun onarılması (tikkum) ve kurtuluşa bir adım daha yaklaşma anlamına gelir. İbadetler bambaşka bir hüviyete kavuşurlar.

Ana hatlarıyla sıralandığında mistik Yahudi geleneğinin son temel özelliği aslında Yeni Platoncu felsefeyle mekanik kabalizmin birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan sefirot kuramıdır. Sefirot kuramı İslam tasavvufunda sudur doktrini adıyla bildiğimiz kozmoloji felsefesine benzer. Kabalistik Yahudilik içinde bulunduğu sosyal psikolojik durum ve beslendiği kaynakların mahiyeti dolayısıyla yaratılış ya da kozmolojik inançlar söz konusu olduğunda, uzakta duran ve mutlak aşkın bir tanrı kavramını anlamlı bulmamıştır. Bu noktada rabbinik gelenekten farklı olarak mistik yorum, panteizme yakın bir kozmoloji kabul etmiştir. Yaratılış, aslında tanrının bizzat kendini açtığı bir 'düşüş'tür. Ein Sof adıyla bilinen en mutlak, isimlendirilemez, gerçek ve cevher tanrı, sebebi kabalistlerce de tam ifade edilemeyen bir gerekçeyle farklı suretlerde tezahür etmeye başlar. Ein Sof'un her bir tezahürü (sefirot) aslında hem tanrının düşüşü hem de yaratılışın başlaması anlamına gelir. Mutlak tanrı on sefirot halinde aşağı doğru düştükçe ya da kendini açtıkça farklı varlık alanları oluşturur. Tanrının en son geldiği nokta Melkut sefirası ya da alemi denilen içinde yaşadığımız dünyadır. Sefiraların ortaya çıkışlarının sebebi tanrının cevherinde olan nurun (ışık, or) mükemmelliği dolayısıyla her türlü varlık boyutunu kırışı ya da parçalayışıdır. Bu sudur boyunca tanrının

cevherinden (ein sof) yaratılan bütün varlık boyutları tanrıdan bir parça olduğu için yeniden ilk ve mükemmel haline ulaşmayı arzular. İşte tanrıdan kopuş acısının zirvesine vardığı alem melkut alemidir. Fakat acının zirvesine vardığı bu nokta, kurtuluş umudunun parlamaya başladığı andır. Melkut aleminde ortaya çıkan Mesih kurtuluşun müjdecisidir. Tanrısal cevherin melkut alemindeki en yakın izi Mesih ve Kudüsteki Süleyman Mabedi'dir. Bu noktada mesihin ve varlıkların melkut alemindeki ödevleri kavramı ortaya çıkar. Temel ödev düşmüş olan tanrıyı yeniden kaldırmak ve cevher hali olan ein sof'a döndürmektir. İşte bu yeniden çıkış sürecine *tikkun* adı verilir. Kalabacılığın en sihirli kelimesi olan *tikkun* aynı zamanda Yahudilerin kurtuluşuna da işaret eder. Tanrının *tikkunu*, kendi cevherinden bir parça olan Yahudilerin *tikkunu* anlamına gelir. Ein sof'un kırılmasının bu dünyadaki izdüşümü diasporadır. Diaspora acısı Yahudiler için ne ise tanrının inişi aynı türden acıdır. Bu durumda bütün varlıkların (gentileler de dahil) temel görevi *tikkunu* sağlamaktır. *Tikkunu* gerçekleştirilmenin biricik yolu, yaratılışı da oluşturan boşluk alemine dağılmış nurları yeniden toplamaktır. Bu yöntemi formüle edecek ve uygulamaya sokacak temel kahraman önce Mesih sonra Yahudilerdir. Mesih mevcut yaratılışa son vererek Yahudiler de iyi birer mümin olarak dağılmış nurları toplayacaktır. Her bir nurun toplanması sefiraları yeniden tanrısal cevhere doğru çekecek ve Ein Sof'un kemaline ermesine katkıda bulunacaktır. ²

Sefirot kuramı olarak bilinen bu doktrin özellikle Teosofik ve Safed Kabalacılığında önem kazanmıştır. Erken dönem Kabalacılığı ve son dönem Hasidik mistisizminde çok önemli olmayan bu kuram aslında yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi homojen değildir. Özellikle Lurianik kabala denilen ve ileride temas edilecek olan ekol kuramı

² Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York, 1995, 212,213

kısmen değiştirmiştir. Bununla birlikte yaratılışın tanrının bir parçası hatta düşüşü olduğu ana teması hiçbir zaman terk edilmemiştir.

Bu temel karakteristiklerin yanında Yahudi mistisizminin tarihsel gelişimi söz konusu olduğunda ana hatlarıyla aşağıdaki 5 evreyi tespit edebiliriz:

1. M.Ö. 400'lerden itibaren 1. diasporada Irak ve İran civarına dağılmış Yahudilerin yeni karşılaştıkları coğrafyalardan(kimlikler,etnik gruplar,gelenekler) etkilenerek, kurumsallaşmaya başlayan Yahudilik'ten farklı bir kültür oluşturmaya koyulduğunu görüyoruz.Bu dönem, Yahudi mistisizminin ilk ortaya çıktığı süreçtir. Büyük oranda Babil civarında başlayan, Filistin'de gelişen bu ekolün oluşumunda İran Zerdüştilerinin etkisini görmemek mümkün değildir. Kozmik ve ahlaki düalizm, angeleology (melekler), Mesih ve kurtuluş doktrinini ile birtakım ritüeller ancak İran etkisiyle açıklanabilir. Bu döneme ışık tutan ana metinler eski Ahid'de Ezekiyel, İşaya, Danyel gibi kitaplar ve özellikle Ölüdeniz Elyazmaları adıyla bilinen metinlerdir. Hristiyanların Yeni Ahid nüshasında Yuhanna'nın Vahyi kitabı da bu dönemin atmosferini yansıtmaya açısından önemlidir. Özellikle miladi sıralara ait Lut Gölü civarında Kumran bölgesinde yaşayan Batıni bir Yahudi mezhebine ait olan Ölüdeniz Elyazmaları Yahudi gnostisizminin bütün izlerini taşır. Yine Enoch kitabı, Testament of Levi, Apocalypse of Abraham adlı apokrifal metinler de bu dönemin ürünüdür.³ Henüz tam olgunlaşmamış bu dönem mistisizminin en temel özelliği, düalist kozmoloji, münzevi bir hayat 'sır cemaati' fenomeni, gnostik bilgi, Tevrat'ın batıni (nistar) ve zahiri (nigle) yorumları arasındaki fark, özel meditasyon (nazarot) yolları, tanrısal aleme çıkış, tanrıyı temaşa etmek, tanrı ve insan arasındaki hiyerarşik varlıklar, 'iyi güçler' ile 'kötü güçler' arasındaki kozmik mücadele gibi birtakım inançlar ve pratiklerdir. ⁴

³ Peter Schafer, *The Origin of Jewish Mysticism*, Oxford, 2011, 68

⁴ Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York, 1995, 42-50

Ayrıca hıristiyanlığın bu Yahudi yorumundan kaynaklandığını hatırlatmak uygun olacaktır.

2. Erken dönemin uzantısı olan ve bu dönem kavramlarını olgunlaştıran ikinci gelişim süreci Merkabah mistisizmi adıyla bilinir. Merkabah, Eski Ahid Ezekiyel kitabında geçen 'ilahi taht'tır. Muhtemelen 'tanrısal alemle birleşme' ritüelinin karşılığı olan bu terim olgunlaşmaya başlayan bir süreci işaret eder. Bu dönem hekhalot (semavi tapınak) literatürü dönemi diye de bilinir. Filistin'de ortaya çıkan bu ekol 2. Diasporayla birlikte İspanya coğrafyasına kayar. M.S. 200'lerden M.S. 1000'lere kadar devam eden bu süreçte Yeni Platonculuk ve İslam tasavvufunun etkisi vardır. Bu dönemin temel kaynakları Maasa Beresit, Heklolot Rabbati, Şiur Komah, Sefer ha Razim, Sefer ha Yetzirah gibi metinlerdir.

İkinci dönem mistisizmi tam bir gnostisizmdir. Temel konular yaratılışın sırrı, tanrısal sudur veya sefirot kuramı, tanrıyla birleşme tecrübesi, tanrısal cevherin mahiyeti üzerine geliştirilen felsefeler, inziva hayatının sistemleştirilmesi, hurufilik, tanrısal sırları bilen Enoch prototipinin vurgulanması, ruh ve beden arasındaki mücadele gibi fenomenlerdir.⁵

Tapınak vizyonu denilen ritüel bu dönemde öne çıkan en temel olgulardandır. Raaya Hekhlot ya da Kudüs Mabedinin semavi karşılığı olan ilahi tapınağı zihinsel olarak canlandırma ve bu esnada birtakım vizyonlar görme, tanrıyla birleşme tecrübesine yönelik yollardan biridir. Tasavvuftaki rabıtaya benzeyen bu ritüel birinci dönem mistisizmde ortaya çıkmaya başlar. Zihinde canlandırılarak Semavi Tapınağın mimari birimleri içinde dolaşma anlamına gelen bu ritüel Uzak Doğu'daki Mandala'ya benzer şekilde tanrısal cevhere yoğunlaşmak için aracı bir yöntemdir.⁶ Bu dönemde önem kazanan 'tanrıyla birleşme' seansları üzerine şunu söylemek gerekiyor ki, Yahudilik'te bu bir olma

⁵ Philip Alexander, *The Mystical Texts*, London, 2006, 124-126

⁶ Daniel İ. Block, *The Book of Ezekiel: Chapters 1-24*, New York, 1997, 109-112

çabası hiçbir zaman Unio Mystica şeklinde algılanmamıştır. Bu birliktelik daha çok Unia Liturgica şeklindedir. Başka bir ifadeyle 'birleşme', tanrının bizzat cevheriyle tecrübe edilen bir süreç değildir. İnsan mutlak ve ontolojik olarak tanrı olamaz. Birliktelik daha Unia Liturgica ya da liturjik bir tecrübedir.

3. Yahudi mistik düşüncesinin üçüncü evresi M.S.1000'lerden itibaren ortaya çıkan ve yaklaşık 1500 yıllarına kadar devam eden teosofik kabala dönemidir. İspanya'da Zohar adıyla bilinen batını Tevrat tefsiri etrafında toplanan bir grup mistiğin geliştirdiği ekoldür. Klasik kabala ('gelenek') kültürü bu dönemin ürünüdür. Almanya'daki Hasidut Aşkenaz hareketi de aynı sürece dahil edilebilir. Bu dönemi belirleyen en klasik isim 13. yüzyıl İspanyol kabalisti Ebü'l Lafia'dır. Daha sonraki mistik gelenek bu dönemin adeta devamcısıdır.

En önemli kuramlar, tanrı, yaratılış ve insan arasındaki ilişkinin mekanik bir düzeneğe indirgenişi, Sefirot kuramının formüle edilişi, marjinal batını bir Tevrat tefsiri, büyü, sihir, hurufilik gibi pratik kabalanın önem kazanması, zikir, rabıta, halvet gibi tasavvuftakine benzer ritüellerin yaygınlaşması, reenkarnasyon ve münzevi hayatın sistemleştirilmesi gibi fenomenlerdir. Ecstatik birtakım yollarla tanrıdan özel mesajlar alma geleneği de yaygınlaşır.⁷

Bu dönemi belirleyen en önemli fenomenlerden bir başkası 'tanrının ihtiyacını gidererek istenilen şeyi elde etme' (tzorekh gavo'ah) doktrinidir. Buna göre tanrısal iradenin mekanik bir yönü vardır. Kozmosun onun parçası olması gibi o da kozmosun bir parçasıdır. Böylece kozmosun bağlı olduğu mekanik yasalar tanrı için de geçerlidir. Nasıl kozmik düzen 'ihtiyaç duyan bir yapı' ise, tanrı da ihtiyaç duyan bir mekaniğe sahiptir. Kendini sefiralar aracılığıyla açan tanrı yine sefiraların onarılması ihtiyacını hisseder. On sefirotun onarılması ve dolayısıyla tanrının Ein Sof haline döndürülmesi gerektiği inancı

⁷ Gershom Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York, 1995, 100-153

'tanrının ihtiyacı' anlamına gelir. Bu mekaniğin onarılması, tanrının izzetini insana daha çok yaklaştırır (ha Şefa ha Elohim).⁸ Bu döneme teosofik kabalacılık adı verilmesi büyük oranda mekanik bir tanrı ve kozmos birlikteliği anlayışından kaynaklanır.

4. Safed kabalacılığı ya da Lurianik kabala adı verilen dönem Yahudi mistisizminin dördüncü safhasını oluşturur. Bu dönemin klasik isimlerinin çoğu Osmanlı vatandaşı olan İshak Luria, Hayim Vital, Joseph Karo gibi onaltı- onyedinci yüzyıl mistikleridir. 1500'lerin başından itibaren başlayan bu süreç yaklaşık 1700 yıllarına kadar devam eder. Sabataycılık gibi Marona kökenli marjinal mistik hareketler de bu dönemin ürünüdür. Bu süreci belirleyen en önemli tarihsel fenomen Yahudilerin İspanya sürgününden itibaren yaşadığı trajik olaylardır. Yahudi mistisizminin bu dönemine Safed kabalacılığı denmesinin nedeni, İspanya'dan sürülen pek çok mistiğin Filistin'deki Osmanlı toprağı olan Safed'e yerleşerek değişik bir ekol başlatmış olmasından kaynaklanır. Bazen aynı döneme, meşhur mistik İshak Luria'nın adına nispetle Lurianik mistisizm de denmektedir.⁹ Bu dönemi belirleyen en önemli fikirler İspanya sürgününün tarjedisine paralel olarak Mesih ve kurtuluş kavramına yapılan vurgu, mesihin gelişini kolaylaştırma ritüelleri, kurumsal Yahudiliğe karşı bireysel mistik tecrübenin önem kazanması, esrik yollar aracılığıyla tanrıyla temas kurma, safirot kuramındaki revizyonlar gibi fenomenlerdir.

Bize göre bunların içerisindeki en önemli doktrin, mesihin gelişinin insani çabalarla kolaylaştırılması inancıdır. Mitzvaların ya da halakik kuralların spritüalize edilerek, birey olarak Yahudinin mistik çabaları ve tecrübelerinin kurtuluşu kolaylaştırdığı doktrini Rabbinik Yahudi çevrelerce hoş karşılanmamıştır. Mesih'in gelişini kolaylaştırdığı varsayılan bu tip mistik tecrübeler kurumsallaşmış Yahudiler için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Şüphesiz bu mistik arayışın arkasında

⁸ Byron L. Sherwin, *Kabbalah: An Introduction to Jewish Mysticism*, London, 2006, 20,21

⁹ Gershom Scholem, *Sabatay Sevi, Mistik Mesih*, İstanbul, 2011, 35-39

onaltıncı yüzyıl Yahudiliğinin modernizasyon çabalarını da aramak gerekmektedir. Safed kabalacığ bu bağlamda kurumsal Yahudi kimliğine karşı mistik ve modernist başkaldırıcıyı temsil eder.

Safed kabalacılığının Yahudi mistik düşüncesine yaptığı bir başka önemli katkı *zimzum* doktrinidir. İshak Luria'nın geliştirdiği bu kurama göre, Sefiralar tanrının kendini sudur şeklinde açması değildir. Yaratılış veya on sefirot 'tanrının kendi kendisini içine çekme' süreci sonunda 'boşlukta' açığa çıkan alanlar ya da alemlerdir. Yaratılış tanrının kendini açması (emanation) değil, fakat çekmesidir (shrink). Bu çekiş veya büzülme sonucu adeta tanrıdan geride kalan boşluk alan yaratılışın mekaniğini (*zimzum*) oluşturur.¹⁰ İşte bu içe çekiliş aşamasında sefiralar oluşurken açığa çıkan enerji ya da nur toplanmadan kurtuluş gerçekleşmeyecek ve tanrının ein sof haline dönmesi başarılamayacaktır. Nurun toplanarak kurtuluşun temini Mesih'in gelişiyle kemaline ulaşacaktır. En alttaki sefiradan (melkut) ein sof'a ulaşmayı temin edecek bu süreç tikkun adıyla bilinir. Yahudilerin mistik çabaları, dualar, ibadet, mesihin gelmesini kolaylaştıracak, dağılan nurları toplayacak ve kutsal topraklara dönülerek Süleyman Mabedi yeniden inşa edilecektir. Dünya üzerinde başarılan *tikkun* kozmik *tikkun* anlamına gelmektedir. *Tikkun*'ün bu dünyadaki karşılığı ile sefiraların ein sof'a dönüşü aslında aynı şeydir. Mikro kozmos ve makro kozmosun doğaları ve yasaları aynıdır.

5. Yahudi mistisizminin son safhası 1700 yıllarından itibaren özellikle Doğu Avrupa Yahudilerinin oluşturduğu Hasidik çevrelerde ortaya çıkar. Hasidizm 1660'lardan itibaren Polonya, Rusya gibi topraklarda ortaya çıkmaya başlayan mistik ve sofu bir harekettir. Aslında Aşkenaz kökenli Yahudilerin oluşturduğu bu hareket büyük oranda 1640 civarında Polonya'da yaşanan Kossack ihtilali sonucunda ortaya çıkmıştır. Polonya'dan bağımsızlık elde etme amacıyla harekete

¹⁰ Gershom Scholem, *Sabetay Sevi, Mistik Mesih*, İstanbul, 2011, 45-49

geçen Kazak, Rus, Ukraynalı halkların Polonya'ya sadık onbinlerce Yahudiyi katletmesi üzerine ortaya çıkan trajik konjunktür, Aşkenaz kimliğinin ötesinde yeni bir kimlik olarak Hasidik hareketin başlamasına neden olmuştur. Kısmen Safed kabalacıları kısmen Sabataist misyonerlerin etkileriyle ortaya çıkan bu hareket metafizik konularla ilgilenmekten ziyade halakik kuralların spirütüel yönlerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Sefirot kuramı, büyü, hurufilik gibi önceki kabalistik fenomenler önemini kaybeder. Kavana (sadece tanrıyı düşünme), devekut (tanrıya bağlanma) hitbededut (inziva) gibi pratikteki sofı ritüellere önem verilir. Rabbilerin ya da hahamların otoritesi yerine rebbe veya saddik denilen karizmatik şahsiyetlerin yetkisi önem kazanır. Büyük oranda sufi şeyhlerine benzeyen saddikler cemaat üzerinde tam bir otoriteye sahiptir. Rebbe ya da saddikler insan ve tanrı arasındaki 'arabaulucu'lardır. Örgütleniş ve kurumsal kimlik anlamında da geleneksel Yahudilik'ten farklıdır. Zadikim Nistarim ('saklı saddikler') adıyla bilinen ve tasavvuftaki Reçau'l Gayb doktrinine benzeyen inanç da geleneksel Yahudilikte yoktur. 36 kişiden oluşan bu 'görünmeyen' saddikler, prototipleri Elijah gibi tanrı adına görevli bilinmeyen kahramanlardır. İbadetlerin müzikle ve dansla icrası, tanrıdan başka hiçbir şeyi düşünmemek, her varlıkta tanrıyı görmek, Şabbat gibi kutlamaları spirütüel bir çerçevede uygulamak gibi pratiğe yönelik pek çok değişik nokta mevcuttur. Geleneksel Yahudilikle çok anlaşamayan bu ekol, modern dünyada mistik Yahudiliğin en önemli temsilcisidir. ¹¹

Sonuç

Buraya kadar kısaca Yahudi mistisizminin ana temaları ve gelişim süreci verilmeye çalışılmıştır. Geleneksel Yahudilikten farklı olan bu ekol, coğrafyaya, etnik ve siyasal kimliklere ya da tarihsel koşullara göre bir hayli değişmiştir. Fakat mesihin gelişine yapılan vurgu, tanrıyla

¹¹Efraim Zuroff, *The Religious Thought of Hasidism*, New York, 1999, 20-30

yakınlaşma tecrübeleri ve münzevi bir hayat ortak temalar olarak daima varlığını korumuştur. Klasik gnostisizm olarak başlayan Yahudi mistisizmi, Hasidizm örneğinde görüldüğü üzere ahlaksal bir anlayışa doğru evrilmiştir.

KAYNAKÇA

Alexander, Philip, *The Mystical Texts*, London, 2006

Block, Daniel, *The Book of Ezekiel*, New York, 1997

Karr, Don, *A Guide to Kabbalistic Books in English*, London, 1982

Schafer, Peter, *The Origin of Jewish Mysticism*, Oxford, 2011

Sherwin, Byron, *Kabbalah: An Introduction to Jewish Mysticism*, London, 2006

Scholem, Gershom, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York, 1995

Scholem, Gershom, *Sabetay Sevi, Mistik Mesih*, Istanbul, 2011

Zuroff, Efraim, *The Religious Thought of Hasidism*, New York, 1999

Künye:

Demirci, Kürşat, “Yahudi Mistisizminin Temel Özellikleri ve Gelişimi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi IV*, (2012):7-18.